

POSTANOWIENIE

Dnia 2 lipca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa P. S.A. w B.

przeciwko B. C.

o zapłatę,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 2 lipca 2021 r.,

na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego

przez Sąd Okręgowy w T.

postanowieniem z dnia 20 marca 2020 r., sygn. akt I Ca (...),

"Czy wyrażony w art. 321 § 1 k.p.c. zakaz wyrokowania co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, stoi na przeszkodzie zasądzeniu od pożyczkobiorcy wymagalnych rat pożyczki w sytuacji, gdy podstawą żądania powoda jest fakt wypowiedzenia umowy pożyczki, które w świetle okoliczności faktycznych sprawy okazało się bezskuteczne?"

odmawia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Powód P. SA siedzibą w B. wniósł o zasądzenie od pozwanej B. C. kwoty 10 652 zł z umownymi odsetkami w wysokości dwukrotności odsetek ustawowych za opóźnienie za okres od dnia 7 sierpnia 2019 r. do dnia zapłaty na podstawie weksla zabezpieczającego wykonanie przez pożyczkobiorcę świadczenia w postaci zwrotu pożyczki, zaciągniętej na podstawie umowy z dnia 30 lipca 2018 r.

Sąd Rejonowy w T. nakazem zapłaty z dnia 30 sierpnia 2019 r., wydanym w postępowaniu nakazowym uwzględnił powództwo w całości. Pozwana wniosła zarzuty, w których wskazała na abuzywność postanowień umowy pożyczki dotyczących opłat prowizyjnych i opłaty za usługę „T.”, bezskuteczność wypowiedzenia, bezzasadność roszczenia wobec nadpłaty świadczenia wynikającej z nieważności części postanowień umowy dotyczących opłat. Sąd Rejonowy w T., po rozpoznaniu sprawy w postępowaniu uproszczonym, wyrokiem z dnia 19 grudnia 2019 r. uchylił nakaz zapłaty i oddalił powództwo. Sąd rozpoznał spór w płaszczyźnie stosunku podstawowego. Uznał, że powód jako strona umowy miał status konsumenta, a część postanowień umowy odnosząca się do wskazanych opłat miała charakter niedozwolony. Przyjął, że na pozwanej spoczywał obowiązek spłaty pożyczki w tej samej liczbie rat, ale w innej wysokości (106,68 zł zamiast 266 zł). Uznał, że zobowiązanie to zostało wykonane w całości, stąd brak zadłużenia i odpowiednio podstaw wypowiedzenia umowy oraz wypełnienia weksla. Apelację od wyroku w całości wniósł powód powołując zarzut naruszenia 385¹ k.c. przez błędne przyjęcie abuzywności części postanowień umowy, art. 58 § 2 k.c. przez nieuzasadnione przyjęcie nieważności umowy, art. 36a ustawy o kredycie konsumenckim przez odmowę zasądzenia pozaodsetkowych kosztów pożyczki, mimo że mieszczą się we limicie wskazanym w tym przepisie, art. 720 § 1 k.p.c. przez oddalenie powództwa w zakresie nie zwróconego kapitału pożyczki.

Sąd Okręgowy w T. rozpoznając apelację powoda poczynił częściowo odmienne ustalenia. Wskazał, że po wyeliminowaniu postanowień niedozwolonych umowa pozostała w mocy, a pozwana zalega z zapłatą części raty płatnej w dniu 5 grudnia 2019 r. i pełnych rat za styczeń, luty i marzec 2020 r. Podkreślił, że powód dochodził roszczenia w wysokości niespłaconej części należności głównej, odsetek i dodatkowych opłat przewidzianych w umowie twierdząc, że stały się one wymagalne na skutek wypowiedzenia, ale nie zmienił żądania i jego podstawy faktycznej. Powziął w związku z tym wątpliwość dotyczącą zakresu związania tak oznaczonym żądaniem pozwu (art. 321 § 1 k.p.c.), którą sformułował i przedstawił Sądowi Najwyższemu jako zagadnienie prawne.

Sąd Najwyższy zważył:

Zgodnie z art. 390 § 1 k.p.c. Sąd drugiej instancji może przedstawić Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, powstałe przy rozpoznawaniu apelacji. Przepis ten, stanowiąc odstępstwo od konstytucyjnej zasady niezawisłości sądów, wymaga ścisłej wykładni, bez koncesji na rzecz argumentów o nastawieniu celowościowym lub utylitarnym (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2009 r., III CZP10/09, nie publ.). Dopuszczalne jest zatem przedstawianie zagadnień prawnych dotyczących wykładni przepisów prawa materialnego lub procesowego mających zastosowanie w wystarczająco ustalonym stanie faktycznym sprawy i niezbędnych do rozpoznania środka odwoławczego (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 1996r., III CZP 91/96, OSNC 1997, nr 1, poz. 9, z dnia 14 listopada 2006 r., III CZP 84/06, nie publ., z dnia 16 maja 2008 r., III CZP 67/08, nie publ., z dnia 28 sierpnia 2008 r., III CZP 67/08, nie publ., z dnia 22 stycznia 2009 r., III CZP 120/08, nie publ.). Wątpliwości sądu nie mogą się sprowadzać jedynie do pytania o możliwy sposób rozstrzygnięcia sprawy, wymagają wykazania uzasadnionych problemów interpretacyjnych, znajdujących wyraz w rozbieżności orzecznictwa, która czyni niezbędnym zajęcie stanowiska przez Sąd Najwyższy (por. postanowienia Sądu Najwyższego, z dnia 25 stycznia 2007 r., III CZP 100/06, z dnia 22 lutego 2007 r., III CZP 163/06 - nie publ., z dnia 10 maja 2007 r., III UZP 1/07, OSNP 2008, nr 3-4, poz. 49). Wymagania te w oczywisty sposób nie zostały spełnione.

Uzasadnienie postanowienia Sądu Okręgowego, jakkolwiek liczy dwanaście stron, przedstawionemu zagadnieniu poświęca jedną, pozostałe wywody dotyczą kwestii badanych przesłankowo w aspekcie zasadności powództwa. Sąd odniósł się do ważności umowy, relacji pomiędzy przepisami kodeksu cywilnego i ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, klauzul niedozwolonych, pozbawionych w zasadzie znaczenia dla zapytania, które dotyczy problemu wykładni jednego z przepisów prawa procesowego. W tej części motywów wskazano, że od interpretacji art. 321 § 1 k.p.c. zależy wybór jednego z dwóch „modeli postępowania”, tj. ścisłego związania podstawą faktyczną żądania obejmującą fakt wypowiedzenia umowy i, w wypadku ustalenia bezskuteczności oświadczenia w tym przedmiocie, oddalenia powództwa wprost albo objęcia nią

wszelkich okoliczności ustalonych w toku postępowania, ze skutkiem rozstrzygnięcia sporu nie tylko co do obowiązywania umowy, ale i wysokości zadłużenia na dzień orzekania z ustaleniem zakresu obowiązków dłużnika na przyszłość. Zwrócić należy uwagę, że wykładnia art. 321 § 1 k.p.c. dotyczącego związania sądu żądaniem pozwu i podstawą faktyczną powództwa stanowi istotne zagadnienie procesowe, które wyjaśniano w wielu orzeczeniach i piśmiennictwie prawniczym, łącznie z samodzielnymi opracowaniami monograficznymi. Dorobek ten został pominięty przez Sąd, który poprzestał na wskazaniu jednostkowego wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) i stwierdził, że „przy rozpatrywaniu apelacji powstał na tyle poważny i istotny dla praktyki problem prawny, iż pożądane jest dla jego rozwiązania zaangażowanie autorytetu Sądu Najwyższego”. W istocie zatem Sąd drugiej instancji przedstawiający zagadnienie oczekuje od Sądu Najwyższego zwolnienia z obowiązku poczynienia samodzielnych dociekań i odniesienia do dotychczasowej interpretacji wskazanego przepisu oraz wskazania właściwego sposobu rozstrzygnięcia.

Przypomnieć należy, że Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 11 kwietnia 2019 r., III CZP 105/18 (OSNC 2020, nr 2, poz. 18) wyjaśnił, odwołując się do dotychczasowych poglądów, że proces cywilny służy ochronie praw wynikających ze stosunków prawnych regulowanych przez prawo prywatne. W prawie materialnym obowiązuje zasada autonomii woli, która oznacza, że każdy ma swobodę kształtowania swej sytuacji prawnej w drodze dokonywania czynności prawnych, decyduje o sposobie wykonywania swoich uprawnień podmiotowych oraz dochodzeniu ich ochrony na drodze sądowej. Korelatem tej reguły jest procesowa zasada rozporządzalności, polegająca na tym, że strony mogą dysponować przedmiotem sporu i przysługującymi im uprawnieniami procesowymi. Piśmiennictwo podkreśla, że istocie procesu cywilnego najlepiej odpowiada rozwiązanie, polegające na pozostawieniu stronom określenia ram sporu i wyznaczeniu sądowi w ten sposób granic orzekania. Naczelne reguły procesowe, tj. dyspozycyjności i bezpośrednio z nią powiązanej kontradyktoryjności, mają charakter bezwzględny, odstępstwo od nich musi wynikać z ustawy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 września 2007 r., III CZP 80/07, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2013 r., III CSK 268/12).

Związanie sądu żądaniem pozwu umożliwia utrzymanie sporu w ramach dochodzonej przez powoda ochrony prawnej oraz pełni istotną funkcję gwarancyjną i zabezpieczającą, zapewniając stronie przeciwnej prawo do wysłuchania i podjęcia adekwatnej obrony. Z tych względów dokładnie określone żądanie oraz przytoczenie uzasadniających je okoliczności faktycznych stanowi obligatoryjną treść pozwu (art. 187 § 1 k.p.c.). Granice sporu wyznacza nie tylko treść żądania pozwu (*petitum*) ale i podstawa faktyczna powództwa (*causa petendi*), rozumiana jako okoliczności faktyczne powoływane przez powoda dla uzasadnienia wydania wyroku określonej treści. O zakresie rozstrzygnięcia sądu zarówno w sensie pozytywnym, jak i negatywnym decyduje „żądanie” w rozumieniu art. 321 § 1 k.p.c., które należy odnosić zarówno do treści wniosku o zasądzenie jak i do faktów powoływanych na jego uzasadnienie (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1995 r., I CRN 61/95, nie publ., z dnia 28 kwietnia 1998 r., II CKN 712/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 187, z dnia 23 lutego 1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 152, z dnia 18 marca 2005 r., II CK 556/04, OSNC 2006, nr 2, poz. 38, z dnia 19 stycznia 2006 r., IV CK 376/05, MoP 2006, nr 4, z dnia 24 maja 2007 r., V CSK 25/07, OSNC-ZD 2008, nr B, poz. 32, z dnia 29 października 2008 r., IV CSK 243/08, nie publ., z dnia 23 lipca 2015 r., I CSK 549/14, nie publ.). Piśmiennictwo i orzecznictwo zgodnie przyjmują, że żądanie pozwu może podlegać wykładni, zmierzającej do uwzględnienia rzeczywistej woli powoda. W sytuacji wątpliwej, obok jego literalnego brzmienia, uwzględniać należy zakres wyznaczony uzasadnieniem pozwu. W wypadku sformułowania żądania w sposób budzący wątpliwości sąd może je odpowiednio zmodyfikować, jednak nie może zasądzać czegoś innego (*aliud*) ani więcej (*super*), gdyż zawsze związany jest wolą powoda.

Przed wydaniem orzeczenia sąd dokonuje weryfikacji podstawy faktycznej powództwa i uwzględniając materiał dowodowy zebrany w sprawie tworzy podstawę faktyczną rozstrzygnięcia, w oparciu o którą i biorąc pod uwagę miarodajne normy prawa materialnego orzeka o roszczeniu. Przyjęcie odmiennej od twierdzeń strony powodowej kwalifikacji podstawy prawnej zgłoszonego żądania, albo wskazanie na potrzebę dokonania zmian przedmiotowych powództwa, w tym zgłoszenia żądań ewentualnych jest możliwe w granicach wyznaczonych przepisami prawa procesowego. Każdorazowo jednak stosując zasadę lojalności

procesowej Sąd powinien powiadomić o tym obie strony, by mogły podnieść odpowiednie twierdzenia i zarzuty lub podjąć odpowiednie czynności procesowe. Bierna postawa sądu może, w skrajnych wypadkach, doprowadzić do nieważności postępowania (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2016 r., III CZP108/15, OSNC 2017, nr 2, poz. 14, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2011 r., III CSK 136/11, nie publ.). Szczególny reżim prawny ochrony prawnej konsumenta, związany z niedozwolonymi klauzulami umownymi, wymaga aktywnej roli sądu (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 15 września 2020 r., III CZP 87/19, OSNC 2021, nr 2, poz. 11). Niemniej każdorazowo uwzględniać należy ograniczenia dotyczące postępowań odrębnych, w których obowiązuje ustawowy zakaz dokonywania zmian przedmiotowych powództwa (art. 495 § 2, art. 505⁴ § 1 k.p.c.). Uwadze Sądu Okręgowego przedstawiającego zagadnienie prawne uszła okoliczność rozpoznawania sprawy w postępowaniu nakazowym, a po wniesieniu zarzutów - w postępowaniu uproszczonym.

Z tych względów Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały.

jw